

НЕДОСТУПНОСТ СВЕТОГ ЗАБРАНА

(Срба Игњатовић: *Лирски осмоглас*, есеји и критике,
Алтера, Београд, 2012, 301 стр.)

Новом (осамнаестом) књигом есеја и критика Србе Игњатовића *Лирски осмоглас* обухваћена је поезија шесторице песника рођених у источној Србији (Томислав Мијовић, Раде Томић, Зоран Милић, Адам Пуслојић, Зоран Вучић и Обрен Ристић) као и оних који, иако им је порекло из западне Србије, себе сматрају песницима назначених крајева (Мирослав Тодоровић). *Придружни члан* овог *осмогласа* је *српски уклетни песник* Србољуб Митић (1932-1993) из Црљенца код Малог Црнића, кога се сетимо само када примамо награду с његовим именом. Издање садржи укупно 36 прилога, информацију *О књизи*, њеном садржају, податке о настанку, времену и првом објављивању прилога, *О писцу* и регистар *Преглед имена*. Заједничка карактеристика ових песника, поред тога што махом припадају групи стваралаца из источне Србије је и извесна скрајнутост од главног поетског тока проглашеног перима престоних критичара у моди. Повремено само Адам Пуслојић и нешто ређе Томислав Мијовић завређивали су пажњу *посвећених*, долазили до међе *светог забрана* одабраних, али их нека невидљива, а увек присутна, сила унутра није пуштала. Није, дакле, имала своје критичаре нити је било када покушала да формира сопствени *витешки ред* који би исуканим мачевима додворавања или на неки други сличан начин завредео учлањење у песнички естаблишмент Србије. То овом књигом није учинио ни Срба Игњатовић, такође рођен у источној Србији (Књажевац, 1946), па од осам песника, није формирао октет чије певање тежи једногласју и естрадној, медијској кампањи да би се брзо афирмисао, већ осмоглас у коме свако има свој глас и своју песму, у коме нико нема моћи да афирматоре учини зависнима и примора их на пажњу и послушност. Тако је и дошло до тога да ови песници, од којих неки већ имају завидан број година и још завиднији опус, остану непотпуно сагледани, неоцењени, о њима се нису искристалисали вредносни судови који би им обезбедили достојна места на хијерархијској вредносној лествици српске поезије као целине. Управо овај податак одређује карактер Игњатовићеве књиге, степен њене храбрости и претпоставку поузданог вредносног система нашег есејисте и критичара који овде не иде прокрченим путевима и утабаним стазама за оним што је већ доказано, већ залази у мање познато и непознато не би ли српском читаоцу указао на песничке и стваралачке вредности у крајевима о којима је Цвијић у својим антрополошким текстовима конотирао мишљење да су насељени становништвом без талента за било шта друго осим за рад и по-

слушност. Показало се да велики рад (и марва много ради, али једе сламу) стваралачки не мора бити продуктиван, нарочито ако се има у виду чињеница да Србија већ двеста година ни тај рад није могла (хтела) да види. Овом књигом Србе Игњатовића Србија се оперише од литерарног слепила. То је још један племенит и незахвалан посао аутора Игњатовића, који се безмало током целог досадашњег ауторског деловања, као уредник листова и часописа и власник и уредник *Савременика*, клонио операционализације и рационализације свога рада у култури и науци плашећи се да се тим поступком поезија, па и култура у целини, могу приближити свакоме, а то доводи у питање саму њихову суштину.

Наравно, јужно од Београда уз Мораву (Јужну) има још писаца. Неки од њих већ су зашли у осму деценију и у двадесету ауторску књигу, а други освојили престижне награде, иако су им рођендани знатно млађи. О њима Игњатовић овде није објавио своје судове, јер није *силазио* јужније од Књажевца. Томе може бити више разлога: први, не сматра се обавезним и дежурним анђелом или кербером (већ у зависности од тога пред којом капијом стоји) који лаје на сваку појаву и прилику; друго, сваки песнички глас не мора изазвати ехо у његовом слуху јер он музику доживљава као биће поезије.

Књигом посвећеном овим песницима могла би се остварити два ефекта: својим текстовима настоји да актуелизује, да подсети културну и, посебно, књижевну јавност у завичају писаца на њихово дело, да прецизније и потпуније оцрта контуре културног профила тога завичаја и, друго, помаже књижевној науци Србије да се определи за свестраније сагледавање књижевне продукције, а тиме и за потпунији свесрпскији приступ писању неке нове историје књижевности. Неочекивани резултат понирања ових промишљених анализа и надахнутих интерпретација у старалаштво, је и висок степен есејистичности. Игњатовић, наиме, демонстрира веома широку обавештеност о проблемима поетике, посебно версификације, што већ годинама одсуствује из књижевно-критичких текстова у нашим часописима, при чему даје завидан допринос тумачењу односа између звука и звучања, песничког знака и значења. Тако, испоставља се, књига *Песнички осмоглас*, поред афирмације осморице песника потврђује и раскошну ерудицију и компетенцију свога аутора. Са исказног плана, који сматра *предворјем доживљаја*, он с лакоћом прелази на план садржаја, који је једини у стању да обезбеди потпуно уживање. При разматрању његових структурних делова и њихових односа, откривају се неслућене дубине и неочекиване поруке. Чињеница да је највећи број ових текстова написан с намером да се представе нове књиге и да је објављен у листовима и часописима само наглашава озбиљност и одговорност критичара пред поезијом поменутих песника, али и пред читаоцима, односно висок степен професионалности.

Већ прва два текста у *Лирском осмогласу*, посвећена поезији Србољуба Митића (*Нова песничка фантастика* и *Песник-боник у свом чистилишту*) наговештавају две битне одлике овога издања. Прво, актуелизује се вечито и још увек нерешено питање односа сна и његове транспозиције, фантастике и реалности, питање приступа тумачењу онога што долази из *подземног извора о коме стваралац не зна ништа; из непознатих и тамних дубина бића*

које представљају божанску меру, којој се мора веровати; између оживљавања несвесног и његовог трансформисања у песму. Близак ставу Милоша Црњанског да сви живимо исти живот, а сањамо различите снове, чиме се релативизује већ деценијама доминирајући став о друштвеној условљености уметничког стваралаштва, Игњатовић у поезији, тачније у *Санописима из луде куће* Србољуба Митића које сматра значајним догађајем у нашој новијој поезији, тражи и налази порекло фантастичног: најпре у некој врсти говорења у *lucida intervalla* с посебним формалним ефектом и у сновидности која је сама по себи фантастична. То су, сматра Игњатовић, наноси класичне фантастике. Други извор налази у сазнајним фикцијама орвеловског типа, што, истини за вољу, пре Орвела сусрећемо и код Кафке, а трећи у урбаном егзистенцији и њеним фантастичним пројекцијама у стварном животу којим доминира мас-медијска култура и из кога се не може побећи, али му се мора пружити одговор.

Читав свет је болница, доминација претње и зла, што традиционално већ, у поезији производи меланхолију и песимизам. Насупрот томе, захваљујући, поред осталог и *свецима од здравља*, како, не без повремене ироније, Митић назива лекаре у *Посланицама свецима од здравља*, постоји и лепота живљења и залагање за његове вредности (*Нек ломне ми кости/ Још усправно стоје/ Због оних песама/ Што још не постоје*). Тако се стварају услови за испитивање односа између Добра и Зла у поезији која се, упркос болести њеног творца, залаже за љубав, за *срму светлости*, за сјај енергије, сјај душе, сјај заласка или новог сванућа. Уосталом, већ је у више случајева потврђено да се песници који живе у непосредном суседству краја личне егзистенције, нарочито ако им је сачувана ментална конзистенција, лако ослобађају тривијалности и успешно транспонују лична и колективна сазнања и мудрост.

Бојећи се поједностављивања, Игњатовић избегава децидност и априорност сопственог исказа и става – уместо у дефиницију ускаче у есеј који му омогућује да питања, којима се поводом ове поезије бави, доведе у теоријски контекст. Наравно, то се односи на естетички ниво проучавања. Што се, пак, књижевноисторијског плана тиче, ту примећујемо нешто конкретније одређивање ауторског става. Уосталом, и избор песника и књига које су завределе књижевноисторијску и културолошку пажњу овог критичара, већ представља одређени вредносни суд и прилично дефинисану намеру. То се лако учитава у седам текстова посвећених поезији Томислава Мијовића, која се од првих покушаја до данас реализује упоредо у слободном и везаном стиху, која оживљава речи стављајући их у *покрет, сукоб и авантуру* чиме се постиже *енергетски набој* и динамизам. У тексту *Виталистичко* и „енергетско“ певање Игњатовић, с једне стране, у Мијовићевој поезији примећује елиотовски огољену и хладну слику-конструкцију (с уденутим цивилизацијским симболом...), а, с друге, дефинише је *као лирику што (...)* зна да комбинује *дескриптивно, симболичко и оно што се некада називало медитативним*. Завршавајући књигу констатацијом да се Мијовић у *јавности и периодици појављује тек ту и тамо*, али да се *сав уткао у културу Тимочког краја* и да важи за изузетног песника, који због нашег културног

немара, а делимично и због личног опредељења, *стоји некако постранце*, Игњатовић позива актуелне тумаче поезије на озбиљност и суочавање *с овим песником незаобилазне а изузетне вредности, који је остао изван струја и интересних група*.

Тај позив сусрећемо у осврту на књигу *Белино, црни разговору* из 1994. докад је Мијовић објављивао мало (ако се изузме *Квартет*, 1954, који је објавио с Тимотијевићем, Јовановићем и Пејановићем, до појаве ове књиге изашле су још само збирке *На ногама* (1960) и *Подљуте* 1974). Колико је Игњатовићева процена о вредности песника била смислена и утемељена, показате управо та гранична – 1994. година, после које ће се појавити читава серија изванредних песама и књига. То је био повод за прво синтезисавање ставова у тексту *Песник првога реда* из 1998. поводом *Закаснелог гласника* којим доминирају циклус - поема *Време на окупу* и мале *релаксативне* форме у циклусу *Црно лишиће*. Није случајно ни то што Игњатовић и осврту *Славље мале форме* на мотивском, садржинском и поетичком плану анализира чак три књиге изашле у сукцесији између 1994 и 1999: *Закаснели гласник*, *У благости и осами* и *Светлуцања, дозивања...* при чему врши одређена уопштавања и изводи смислене паралеле између поезије и ликовне уметности.

Први пут пишући о трокњижју хаику поезије (*У благости и осами, Светлуцања, дозивања и Јавке, одсјаи, угарци...*) а касније и у другим текстовима Игњатовић показује свој афинитет, а зашто не и компетенцију, у промишљању ликовне уметности. Наиме, овде се, не у функцији пуког илустратора, као равноправни коаутор, који се исказује другим језиком, јавља познати сликар и професор Факултета ликовних уметности Мировслав Анђелковић, а однос слике и стиха критичар овако оцењује: *Здружени подвиг песника и сликара достигао је такву меру плодне синхроности, прожетости и надопуњавања да је сад готово немогуће замислити појаву Мијовићевих хаиква без Анђелковићевих ликовних бравура што обједињују графизам и колорит*.

Блок текстова о Томиславу Мијовићу завршава се огледом *Поетска визија и исходишта Томислава Мијовића* у коме се резимирају сазнања о поезији овога песника.

Откад прати песничко стваралаштво Адама Пуслојића (1967), Срба Игњатовић, верује у његов стваралачки потенцијал, у његову способност да, не губећи контакт с реалним, свакодневицу уздигне до општељудског, а већ 1970. то доказује на конкретном материјалу песама *Балада* и *Ајдук Вељков конак*. Занимљив осврт на *Искушење Негледушево, вајкадашње...* уз основну оцену (*...саму песму сматрам једном од великих песама нашег времена и да простор захваћен њом осећам далеко значајнијим и обухватнијим него што се иначе да закључити по непосредном распрострањању ове, шкрто а прецизно, с пуном мером на свакој речи уобличене лирске творевине*) истиче шкртост, а пунозначност и вишезначност знакова и спојева значења која, формална обележја песме редукују само на оно што је неминовно, па Негледуша треба читати са нешто више адаптивне ведрине која омогућује једноставнији улазак у новостворени свет и читавање оних значења која

тај свет намеће. Уз напомену да Негледуш поручује читаоцу да се потруди и дође до властитог лица ако га може пронаћи међу хиљаду својих лица којих није свестан, Игњатовић се и овде озбиљно и зналачки, али не гурајући песме у шеме и моделе, бави ритмом и мелодијом стиха, и као својевремено Никола Милошевић о поеми *Стражилово* Милоша Црњанског, говори о ритму и мелодици песама Адама Пуслојића, али и о богатој и веома разуђеној симболици *Искушења Негледушевог*...

Једна од сврха анализе и уопште проучавања поезије јесте и испитивање њених функција и домета у контексту њене теорије. Настрану то што без поезије нема теорије, али и то што се теорија у настави често догматизује, њена правила окоштавају, губе гипкост, применљивост, веома често сама себе доводе у питање, настрану и то што нема писане поетике која је до краја покрила свој предмет, у својим освртима Игњатовић истиче и то шта се ново у теоријском смислу може извести из Пуслојићеве поезије. Нека од таквих питања постављена текстом *Ускрснуће Хистрије* као, на пример, да ли један стих може бити строфа, одавно су решена и у песничкој пракси и у теорији књижевности, као што никада озбиљно није истакнута бесмисленост питања Шта је писац тим делом хтео да каже. Ова тенденција аналитичара Игњатовића настављена је и у тексту *Истраживање и поетска густина* у коме се са теоријског плана понекад искорачује ка историји и филозофији стваралаштва, од појединачног ка општем, односно песничка пракса Адама Пуслојића ставља се у шири српски, југословенски, па и европски контекст: *Када је реч о Адаму Пуслојићу инсистирање (...) на потрази за новим смислом има вишеструки основ. Уместо "резимирања опуса" у овом случају се сусрећемо са суптилним резимеима формалног и смисаоног плана, са хармонизовањем синтаксичког и семантичког.*

Уопште узев доба поетских "техничких иновација" изгледа да уступа, не само у овом примеру, простор добу смисаоне густине, хармонијским сажимањима оних трагања, која је у широким распонима југословенских поезија, остваривала једна духовно и креативно готово зачуђујуће компактна генерација.

Међу осталим текстовима посвећеним овоме песнику по својој синтетичности и по настојању да формулишу ранија запажања и закључке издвајају се *Како је сазидан "Истични плач" Адама Пуслојића* и *"Нова Библија" Адама Пуслојића* у којима се поезија овога песника доводи у однос с поезијом савремених и старијих југословенских песника, у однос с остварењима неких значајних румунских песника, у контекст са савременим тенденцијама у европској књижевности и у контекст обимне литературе о њему. При свему овоме импонује доследност, преданост и посвећеност Србе Игњатовића, његова широка обавештеност и раскошна ерудиција. Надајмо се да ће се једнога дана његова сазнања уобличити у монографије, које нужно карактерише већа систематичност и прегледност, а тиме и шири научна употребљивост.

О Мирославу Тодоровићу у овој књизи објављено је седам текстова, исто колико и о Мијовићу. Један од њих обавезао га је својом поезијом и натпросечним културним прегнућима, други поезијом и пријатељством.

Срећна околност је да је увек на првом месту била поезија. За разлику од Мијовића, који је у стваралаштву био тврдоглави пуританац и који за своју *непроживљену стварност* није тражио компензације ни у есејистици, ни у критици, ни у прози и драми, Тодоровић се бавио и књижевном критиком, па отуд, поред шест осврта на његове књиге поезије, и текст Србе Игњатовића *Избране критике Мирослава Тодоровића*. Већ у осврту на другу Тодоровићеву књигу (*Судњи час*, 1990) Игњатовић дефинише суштинске одлике његовог певања: ... *његов језик чудно је и необично валовит, пун судара, исклизнућа, неочекивано спрегнутих и изненадно распрегнутих речи, осцилација у напону, смислу и тоналитету поетског казивања* које не избегава дијалектизме и архаизме. Он повремено постиже једначење текста и света, али има и исклизнућа која сведоче о недовољној критичности према песничком језичком наслеђу да би последњим циклусом, по коме је и збирка добила наслов, *проговорио пуним гласом без неравнина без инсистирања на сувишку онеобичајености и поетске експресивности*. Осталим текстовима Игњатовић прати зрење песника да би књигу *Небеско и земаљско* окарактерисао као *угаону* ауторову књигу, а *Спрам расутих звезда* као настојање да се сачува традиција да *све не исчезне јакоже дим на таласима опште неосетљивости, нехаја, непамћења и (...) утварности*.

Ни усамљени песник-дисидент из сврљишке средине, с разлогом или без њега, један од организатора културног и књижевног живота и покретач часописа *Бдења*, новинар *Задруге* и један од урадника *Расковника*, Зоран Вучић није остао ван интересовања творца *осмогласа*. Читајући три текста посвећена његовој поезији, покушали смо да систематизујемо разлоге Србе Игњатовића.

У Вучићевим песмама нема грцавости, патетике и нападне декоративности... Процес дозревања је окончан, песничко умеће се приближава узорности и прожето је убедљивом моћи нијансирања значења све до хармоничне засићености. Иако потиче из неосимболистичке школе није подлегао патетичној реторичности. Већ прва његова књига најавила је ствараоца који се служи згуснутим језиком, пуним обиља и обрта, семантичке и синтаксичке засићености... Други текст Србе Игњатовића посвећен је збирци *Мисал и земља* и у анализи исказног слоја доноси бриљантан есеј о дијалекту (којим су испеване песме ове збирке) као детињству језика, као битном учеснику формулисања књижевне норме, о дијалекту, наравно ако је то матерњи језик песника, као могућности да се оствари елипричан, језгровит, изражајан и вишезначан песнички исказ. Последњи текст *Лек од рђаве бесконачности* бави се конституисањем слике актуелне Србије на основу ликовних и смислених елемената *Досаде*, која је, не без ралога доживела два издања и која је, опет не без разлога дуже прећуткивана или сасвим овлашно оглашавана у дневној штампи. Песма је у овој књизи *постала црна набрајалица, негативни инвентар, попис недеља, слика народних перјаница, егоизма народних добротвора, плиткоумља* – инвентарисала је појаве и прилике које су најављивале Велики прасак, а праска, као што знамо, није било. Догодио се само неред, увећао се *образ зла* у Србији и њеном народу.

Поред текста о Зорану Милићу, први пут објављеног *post mortem* 2009. године, у коме се настоји остварити прегледна слика његовог стваралаштва, а није се до краја могао избећи пригодан карактер и ауторово осећање *прпуштене прилике* (упркос тексту *На мраву небо: мало и велико у поезији Зорана Милића* из 1999), *Лирски осмоглас* доноси и два текста о стиховима Обрена Ристића: *Поезија Обрена Ристића, бунт против окорелости света* и *Стари врч и ново вино*. Први текст започиње, ако изоставимо једну опаску Милорада Екмечића, оценом-опоменом, која, сасвим је то очигледно ако се аутор познаје и ако су се пратиле његове активности у дужем временском периоду, кореспондира с наглашеним осећањем ауторовог родољубља, али и с поезијом Обрена Ристића: *Чињеница је, ипак, да је фамозна "учитељица живота", историја, према многим била далеко дарежљивија него према Србима. У нови век и миленијум ушли смо раздвојени политикама и границама, вазда посвађани, избегли с огњишта и дословце по белом свету расејани. Упркос свему унутрашњих подела нам још није доста!* Пишући о поетици Ристићевој, Игњатовић истиче дијалошку форму као остварену могућност да се појаве и ствари реалног света проблематизују, да се оствари упитаност тако својствена целом српском народу изложеном патњи без објашњења, казни без пресуде, наглашавајући разлику између његовог слободног стиха у књизи *На Истоку, у Србији* од стихова *разломљене прозе лишене језичке мелодије, ритма и унутрашњег сазвучја, односно свега онога што поједини, не баш ретки данашњи "произвођачи" песама подразумевају под слободним стихом,...*

Књига стихова овога песника *Венац Творцу* појавила се као осамнаеста у библиотеци *Крајински књижевни круг* и за ралику од слободног стиха збирке *На Истоку, у Србији* представља сонетни венац *зделан мајсторски, по свим класичним правилима песничког умећа*. Здружени са стиховима у књизи су објављени и колористички цртежи Драгослава Живковића, који, као и слике Мирослава Анђелковића у хаику трокњижју Томислава Мијовића, који је и творац ове библиотеке, представљају неку врсту коауторског рада, стваралаштво у другом кључу и изразу.

Песник који је започео као присталица слободног стиха, угледан је и као писац сонета, сонетног венца чак. Не ради се, дакле, о аутору који је испловио само из лектире. Један од доказа је и то што је у те сонете, у *Венац Творцу*, упркос њиховој класичној форми, уткао садржаје, проблеме и дилеме савременог света. Одатле и наслов Игњатовићевог текста *Стари врч и ново вино*, при чему лексема *врч*, као еквивалент за лексему сонет, није најсрећније одабрана.

Лирским осмогласом Игњатовић настоји да актуелизује и учини видљивијим она остварења, ону књижевност и песнике који су, у брзоплетој журби српске књижевне критике да афирмише пре свега себе и своје ауторе, а не дела и песнике којима се бави, ради којих постоји, остали мање или више по страни. У том смислу *Осмоглас* својим непосредним дејством исправља неправду, а посредно, представља критику књижевне критике, скрибманства новопечених којима је било много више стало до тога да покажу колико су много научили, него да научно примене у тумачењу; којима

је било важније то о коме ће писати и колико ће из тога профитирати него да пронађу вредности у ономе што је мање познато или потпуно непознато. Истини за вољу, откривање вредности у неафирмисаном стваралаштву тражи право знање, формиране критеријуме и проницљивост којих су лишени *путници* пречицом, прокрченим и утабаним путевима. Ова, осамнаеста књига есејистичко-критичарског карактера Србе Игњатовића достојан је представник свога творца, рекли бисмо и једне игњатовићевске књижевне школе, која, полазећи од конкретног дела, након његове анализе и интерпретације заснованих на науци, врши и рашчлањавање да би показала семиотичку, синтаксичку и семантичку мрежу његових елемената, лепоту коју својим односима генеришу. Ти текстови, пошто се прочитају, изазивају утисак потпуности и довољности слике о анализираном делу као целини, односно конотирају синтезу склону да се поново врати у теорију.